

ANITSAL YAPILARIN KULLANIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ (1)

Esra YALDIZ*, N. Gül ASATEKİN

Alındı: 08.04.2014; **Son Metin:** 21.06.2016

Anahtar Sözcükler: Anıt, yeniden kullanım, kullanım sürecinde değerlendirme (KDS).

1. Bu çalışma, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalında, 2013 yılında tamamlanan Esra Yıldız'ın Prof. Dr. N. Gül Asatekin danışmanlığında yürüttüğü "Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik Bir Model Önerisi" isimli doktora tez çalışmasına dayanmaktadır.

GİRİŞ

Anıtsal yapılar, toplumların geçmişteki kültürel değerlerini, yaşam tarzlarını, sosyal ve ekonomik düzeylerini yansıtmaktadırlar. Taşıdıkları izlerle, geçmiş-bugün ve gelecek arasındaki sürekliliği sağlamakla yükümlü olan ve kültür varlığı olarak nitelendirilen anıtsal yapılar; insanları geçmişe bağlayarak, ait oldukları yerin karakterinin ve kimliğinin oluşumuna katkı sağlamaktadırlar. Bu sebeple anıtsal yapıların korunması gerekmektedir. Korunması gerekli birçok anıtsal yapı, toplumun zamanla değişen yaşam biçimi, yaşam biçimine bağlı farklı istek ve ihtiyaçları sonucu özgün işlevini kaybederek; amacından çok farklı bir işleve hizmet etmek için uyarlanmaktadır. Bu yapıların gelecek nesillere doğru aktarılabilmesinin en başarılı yolu; "yaşayan birer varlık" konumuna getirilerek, etkin ve sürekli olarak kullanılmalardır (Altınoluk, 1998). Korumadaki en doğru yaklaşımlarından biri "kullanarak koruma" olduğundan, kültürel miras olarak nitelendirdiğimiz anıtsal yapıları korumak ve çağdaş gereksinimler doğrultusunda kullanabilmek koruma politikalarının vazgeçilmez ögesi olarak kabul edilmektedir (Tapan, 2007). Bu sebeple etkin ve sürekli koruma, özgün işlevlerini yitiren yapıların günümüz koşullarına uygun ve yapıldığı dönemin özellikleriyle bağdaşan yeni bir işlevle yaşatılması ile sağlanmaktadır (Özer, 1979). Yeniden kullanım, kültür varlığı olarak nitelendirilen anıtsal yapıların korunması için bir araç olmakla beraber, aynı zamanda tarihi değerlerin korunması amacını da gütmektedir. Anıtsal yapıların, günümüzde kullanılabilmeleri ve bu kullanımın devamlılığı, yapının taşıdığı değerlerin ve özgün niteliklerinin korunduğu, yeni işlev-özgün mekân nitelikleri arasındaki dengenin sağlandığı yeni işlevler verilerek değerlendirilmeleri ile mümkün olmaktadır. Ancak çağdaş yaşam içerisinde yeni bir amaca yönelik olarak kullanılmasında düşünülen anıtsal yapıların önündeki en büyük engel, koruma ilkeleri ile yeni işlevin ve yeni kullanıcının ihtiyaç ve gerekliliklerinin ortak bir paydada toplanabilmesi noktasında çıkmaktadır. Yapının özgünlüğünün korunarak, yeni işlev-bina adaptasyonunun belirlenebilmesi adına; kullanım sürecinde değerlendirme

* Department of Architecture, Faculty of Engineering and Architecture, Necmettin Erbakan University, Konya, TURKEY.

yaklaşımının koruma eylemi ile birlikte değerlendirmesi gerekmektedir. Yapının korunmasının esas amaç, yeniden kullanımın ise bir araç olduğu gerçeğinden hareketle, yeni işlevin mekânsal ve eylemsel gerekliliklerinin saptanması ve anıtsal bir yapıdaki mevcut mekânların yeni gereksinimlere cevap verme düzeylerinin araştırılması; yapının yeni kullanıcılarının memnuniyet derecelerinin tespiti ve bunun sonucunda mekânsal ve işlevsel olarak yapının yeniden kullanıma adaptasyon potansiyeli belirlenmelidir. Bu nedenle öncelikle anıtsal yapının mekânsal organizasyonu ile kullanıcı arasındaki uyumun sorgulanması gerekmekte (Aydın ve Yıldız, 2010), bu noktada da yaşanabilirlik ve yeniden kullanımda sürdürülebilirlik adına yaşanan mekânların değerlendirilmesi kavramı devreye girmektedir. Anıtsal yapıların yeniden kullanımında değerlendirme; yeni işlev ve yapıda var olan mekânsal organizasyonun uyumunun belirlenmesinde, kullanılan mekânların yaşanabilirlik düzeyinin tespit edilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte anıtsal yapının korunmasının ve yeni işlevinin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında etken olmaktadır.

Mekânların değerlendirilmesi, kullanıcı gereksinimlerinin ve mekân performanslarının analizini gerektirmektedir (Aydın ve Yıldız, 2010). Bu nedenle anıtsal bir yapının yeni işlevinin kalitesi ve sürdürülebilirliğinden bahsedebilmek için öncelikle yapının mekânsal performanslarının (çevresel, işlevsel, teknik, kültürel algı ve algısal performans) belirlenmesi, yapının yeni kullanıcısı, çevresi ve koruma ilkeleri boyutunda ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Anıtsal bir yapının kullanım sürecinde, çağdaş koruma ilkeleri ve çevresel etkenler ile birlikte, yeni işlevi ile yapının kullanıcılarının beklentilerine ne düzeyde cevap verebildiğinin; kullanıcı görüşleri, mekân analizleri ve koruma ilkelerine bağlı olarak belirlenmesi gerekmektedir. Bu noktada Kullanım Sürecinde Değerlendirme (KSD) çalışmaları devreye girmekte; kullanıcı ihtiyaçları tarafından belirlenen performans standardı ile mevcut yapının olanakları koruma ilkeleri sınırlayıcılığında karşılaştırılması söz konusu olmaktadır.

Bu kapsamda çalışmanın amacı, kullanım sürecinde değerlendirme yaklaşımı ile koruma eylemini bir araya getirerek; özgün işlevini yitiren anıtsal yapılara yeni işlev verilmesi durumunda, mevcut mekân-mekânların işlevsel adaptasyon düzeyinin saptanmasında kullanılabilecek anıtsal yapıların kullanım sürecinde değerlendirilmesine yönelik bir model oluşturmaktır. Bu model ile yeniden kullanılan anıtsal yapının sürdürülebilirliğinin sağlanması adına yeni işlev ve yeni işlev-özgün mekân uyumu, koruma ilkeleri sınırlayıcılığında, kullanıcı memnuniyeti ve mekânsal analizler bağlamında değerlendirilmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Koruma Kavramı ve Korunması Gerekli Anıtsal Yapıların Yeniden Kullanımı

Koruma, insanlığın var olduğu günden bugüne kadar süregelen bir kavramdır. Günümüzdeki koruma anlayışından farklı olarak geçmişteki koruma kavramında, faydacı bir değer anlayışı bulunmaktadır (Pereira Roders, 2007). Geçmişteki koruma anlayışının temelinde tarihi, kültürel, mimari ve estetik değeri olan yapıların ve çevrelerinin saklanması düşüncesi baskın iken, günümüzde koruma, tek anıttan çevreye doğru bir gelişim göstermektedir (Jokilehto, 1999). Çağdaş koruma kavramı, geçmişten günümüze ve geleceğe aktarılacak her türlü kültür varlığının korunmasını amaçlamaktadır. Geniş açıdan bakıldığında, kültürel miras,

insanoğlunun çevre ve birbirleri ile etkileşimleri sonucu oluşan bir birikim olarak tanımlanabilmektedir (Velthius ve Spennemann, 2007). Bu nedenle koruma kavramının genel kapsamını, doğal çevre ve değerler ile birlikte insan eliyle yapılmış olan fiziksel çevrenin ve kültürel değerlerin (Kuban, 2000) korunması oluşturmaktadır.

En genel hali ile koruma, tarihi ve kültürel değerlerin bozulmasının geciktirilmesi ya da hasarın önlenmesi için yapılabilecek her türlü uygulamadır (Anonim, 2000). Koruma kavramı, Dünya Mirası Anlaşması çerçevesinde, "anıtlar, yapı grupları ve sitler ile tanımlanan, kültürel mirası anlamak; malzemesinin korunmasını sağlamak ve gerekli olduğu halde tanıtımı, restorasyonu ve gelişimi için kullanılan yöntemlerin tümü" olarak tanımlanmaktadır (Omay Polat ve Can, 2008).

Kültürlerin sürekli değişim içerisinde bulunduğu bir ortamda korumanın temel amacı (Avrami vd., 2000); geçmişten bugüne gelebilen kültürel birikim ve değerlerin, özgünlüklerinden ödün vermeksizin, zamanla farklılaşan değer ve değer yargılarıyla ortak bir payda oluşturarak sağlıklı yaşam çevrelerinin oluşumunu sağlamaktır (Kiper, 2006). Değişimin kaçınılmaz olduğu bir dünya kültüründe, tarihi çevre ya da yapıların korunması, koruma kapsamında bu yapıların kullanım sürekliliği için yeni işlevlere adapte edilmesi önemli bir yaklaşımdır. Bu kapsamda korumanın bir bileşeni olarak devreye giren yeniden kullanım olgusu, anıtsal bir yapıyı yaşam alanları içerisinde kullanarak dâhil etme eylemini içermektedir. Koruma uygulamalarında kültür varlıklarının yenilenemeyen birer kaynak oldukları kabul edilmekte ve en az müdahale ile ayakta kalmaları sağlanmaktadır (Ahunbay, 2013). Korumanın en önemli stratejilerinden biri olarak ele alınan yeniden kullanımda, fonksiyon değişikliği en önemli noktadır (Plevoets ve Van Cleempoel, 2011). Anıtsal bir yapıyı yeni işlev ile toplum kullanımına sunup yararlanmak, insan-yapı bütünleşmesini sağlamaktadır. Ancak kültür varlığının korunması ile işlevsel değişim arasında doğru bir dengenin kurulması gerekmektedir. Yeniden kullanımın hedefi kültür varlığının taşıdığı tarihi, estetik, özgünlük gibi değerlerini kaybetmeden yaşatmaktır (Ahunbay, 2013). Bu sebeple korumanın en büyük amacı, yapıyı taşıdığı değerler ve çevresi ile birlikte yeni bir işlev ile kullanarak yaşatabilmektir.

Günümüzde çağdaş restorasyon anlayışının temelinde kültürel mirası korumanın ve insan ile bütünleştirmenin en iyi yolu; yeniden kullanım olarak kabul edilmektedir. Çağdaş korumada yeniden kullanım, kültürel mirasın korunması yönünden önemli bir stratejidir (Plevoets ve Van Cleempoel, 2012). Genellikle tarihi yapıların boş kalarak harap olmasını ya da yıkılmasını önlemek amacıyla başvurulan koruma yöntemlerinden biri olan yeniden kullanımda, ekonomik ve kültürel kimliğin korunması en önemli iki noktadır. Bu nedenle, koruma olgusunun temelinde yatan sürdürülebilirlik kavramı yapının kullanımında koruma adına yapılacak olan müdahaleler için bir girdi olmaktadır. Koruma uygulamalarında, enerji ve malzeme tasarrufu açısından sürdürülebilirliği sağlamak için yeniden kullanım devreye girmekte (Aydın ve Okuyucu, 2009) ve topluma sosyal, ekonomik birçok fayda sağlamaktadır (Yung ve Chan, 2012). Bu bağlamda ele aldığımızda, zaman, süreklilik, koruma ve değişimle yaşayabilme kavramları ile sürdürülebilirlik sağlanabilmektedir (Shediak-Rizkallah ve Bone, 1998; Teutonico ve Matero, 2003; Sarp, 2007; Yaldız, 2010). Cantacuzino (1989) ve Anonim (2004)'e göre; "yeniden kullanım sürdürülebilirliğin bir bileşeni" olarak kabul edilmekte; yeni işlevin yapının sürdürülebilirliğini sağlamadaki girdilerinden biri olduğu belirtilmektedir.

Ancak korumacılık adına yeni işlevin değil yapının sürdürülebilirliğinin sağlanması daha önemlidir.

Yeniden kullanıma adaptasyon, yapının korunarak kullanım değişikliği yapılması ve faydalı ömrünün uzatılması olarak tanımlanmaktadır (Wilkinson vd., 2009; Douglas 2006). Yeniden kullanım; “koruma kavramının bir bileşeni olarak, kullanım potansiyeli olan anıtsal yapıların ekonomik olarak yaşatılabilmeleri için yeni kullanımlar oluşturulması” şeklinde tanımlanmaktadır (Cantell, 2005; Aydın ve Yıldız, 2010;3). Yapının mevcut kullanımının iyileştirilmesi ya da önerilen yeni bir kullanıma göre mekânsal düzenlemelerin yapılması da anıtsal yapıların yeniden kullanıma adaptasyonunu kapsamaktadır. Zaman içerisinde çeşitli işlevler için tasarlanmış olan yapıların, farklı dönemlerde de varlıklarını sürdürebilmeleri için hem yapının yeni işlevine hem de fiziksel özelliklerine odaklanmak gerekmektedir (Kincaid, 2002). Verilen işlevin değil yapının yaşatılabiliyor olması (Cantacuzino, 1989) ana fikri ile yeni işlevin- özgün mekân ile örtüşmesinin sağlanması gerekmektedir. Bu yüzden yeni işlev verilecek olan anıtsal yapının bünyesinde barındırdığı mekânlar, yeni işleve ait eylemlere ve insan davranışlarına uygun olmalıdır. Ancak anıtsal bir yapının yeniden kullanıma adaptasyon sürecinde en önemli nokta, yapının kültürel değerinin ve özgünlüğünün korunmasıdır. Bu sebeple yeniden kullanımda sonuçların nitelikli olabilmesi ve belirli ölçütlerin önerilebilmesi için binaya müdahale sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir (Caterina vd., 2004). Kültürel mirasın taşıdığı değerlerin olumsuz etkilenmemesi için, yapılacak olan bu müdahale ile değişiklikler, gerekli ve minimum düzeyde olmalıdır (Pereira, 2007). Değişikliklerin ve müdahalelerin orijinal kullanım ile uyumu ve yapılan müdahalelerin okunabilir olması kültür varlığının özgünlüğünün korunması açısından çok önemlidir (Pereira, 2007; Shopsis, 1986). Basit ve geri dönülebilir müdahaleler, teknik donatının yerinde sunulması ve özellikle anıtsal yapılarının mekânsal ve strüktürel niteliklerinin doğru değerlendirilmesi başarılı uygulamalara olanak sağlayacaktır. Bu müdahaleler yapılırken, anıtsal yapıların, mimari tarzları, plan şemaları, mekân özellikleri, yapı teknikleri ve çevresiyle beraber bir bütün oluşturduğu göz ardı edilmemelidir. Ancak, yeni işlev için müdahalelerde, her yapı özelinde farklılık gösterecek kararların geliştirilmesi gerekli olabilmektedir. Bir genelleme yapmak doğru değildir. Yapılacak olan müdahaleler için alınacak olan her türlü koruma kararları, yapıya özgü olmalıdır. Eski yapıların korunması ve onarımları ile ilgili ilkeler üzerinde karara varmak ve bunları uluslararası bir temele yerleştirmek amacı ile Mayıs 1964 yılında alınan kararların ilkeleştirdiği Venedik Tüzüğünden günümüze kadar “...faraziyenin başladığı yerde restorasyon durur” kuralının ana çerçevesinde, çevreden ve yapıdan gelen sınırlamalara göre her yapı özelinde müdahaleler bilimsel olarak yapılmalıdır. Aksi takdirde, yapı ve çevresi özelinde yeteri kadar araştırma yapılmadan, sadece tahmini verilere dayanılarak verilen kararlar, koruma adına yanlış yapılmasına sebep olmaktadır.

Kullanım Sürecinde Değerlendirme (KSD) Kavramı

Kullanım sürecinde değerlendirme (KSD) (*Post occupancy evaluation- POE*), kavramı yapıların inşa edilerek kullanılmasından sonra yapılan sistematik ve düzenli bir değerlendirme yaklaşımı olup yapı çevrenin kullanıcı gereksinimlerini ve beklentilerini karşılama düzeyini sorgulamaktadır (Preiser, vd., 1988; Dinç, 1999). Kullanım sürecinde değerlendirme (KSD), bir süredir kullanılmakta olan tasarlanmış fiziki çevrelerin insanlar

için etkinliğinin sınanması şeklinde de tanımlanabilmektedir (Zimring ve Reizenstein, 1980). Yaklaşımın odaklandığı nokta, bina kullanıcıları ve onların gereksinimleridir (Preiser vd., 1988; Dinç, 1999). KSD çalışmalarıyla, mevcut binaların programında belirlenmiş, tasarlanmış amaçların ne kadar ve nasıl yerine getirilebildiği, kullanıcıların binayı nasıl kullandığı sistematik bir disiplin içerisinde sorgulanmaktadır. Bina; bölüm, mekan, eylem, kullanıcı gibi tümenden gelen ve bunların birbirleri ile ilişkilerinin sorgulandığı bir yaklaşım ile ele alınmaktadır (Preiser vd., 1988).

KSD çalışmaları, fiziksel çevre içerisindeki yaşanabilirliği artırmaya yönelik olarak yapılan çalışmalardır. Yaşanabilirlik; performans değerlendirmelerinin, kullanıcı gözüyle binadaki karşılığıdır. Performans değerlendirmeleri de performans ölçütleri ile mevcudun karşılaştırılmasına yönelik oluşturulan bir sistemdir (Dinç, 1999). Kullanıcı gereksinimleri, bina performansı, performans belirleyicileri ve bina performansı değerlendirme metotları birçok araştırmacıya göre farklılıklar göstermektedir. Performans değerlendirme ölçüt ve yöntemleri ile ilgili olarak yapılan; Sanoff (1977) ve Preiser ve Visher (1991)'in çalışmaları ile Lutzendorf vd. (2005)'nin çalışmaları arasında performans kategorileri açısından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Sanoff (1977) (i) işlevsel, (ii) ekonomik, (iii) simgesel, (iv) yapısal olmak üzere 4 farklı performans düzeyinden söz etmektedir. Preiser ve Visher (1991); bina kullanıcılarının ve yaşamın belirlediği niteliklerin binadaki karşılığı olarak tanımladığı performans kavramını kullanıcı ihtiyaçlarını karşılaması amacıyla üç performans düzeyi ile açıklamaktadır. Bunlar (i) teknik, (ii) işlevsel ve (iii) davranışsal performans düzeyleridir. Preiser ve Visher'in (2005) editörlüğünü yaptığı "*Assesing Building Performance (Bina Performansı Değerlendirmeleri)*" adlı eserde ise performans ölçütleri: çevresel ekonomik, fonksiyonel, fiziksel ve servis performansı olarak gruplandırılmaktadır. Oysaki Lutzendorf vd.'ne (2005) göre bu performans düzeyleri (i) fonksiyonel, (ii) teknik, (iii) ekonomik, (iv) çevresel, (v) sosyal ve (vi) süreç performansı olarak 6 farklı kategoride incelenmiştir. Bu performans kategorileri ve belirleyicileri, **Tablo 1'de** açıklanmaktadır.

KSD çalışmaları, kullanım alanlarının genişletilmesi ve kullanılabilirliğin artırılması için oldukça önemli bir konudur. KSD; fiziki çevrelerde yaşanabilirliğin sürdürülebilir kılınmasına yönelik bir yaklaşım olarak ele alınmakta, çıkan sonuçlar ile mevcut durumun iyileştirilmesinde ve daha sonra yapılacak olan tasarım kararlarına yönlendirici olmaktadır. Bu sebeple çalışmamızda Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesi (AYKSD); koruma ilkeleri sınırlayıcılığında, yeni işlevin mekânsal ve eylemsel gerekliliklerinin belirlenmesi, mevcut yapıda var olan özgün mekânların yeni ihtiyaçlara cevap verme düzeyinin araştırılması, yapının yeniden kullanıma adaptasyon düzeyinin belirlenebilmesi için bir araç olarak geliştirilmiş, KSD'nin kullanım alanı genişletilmiştir.

Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesi (AYKSD)

Yaşanabilirlik, donmuş ve durağan bir çözümü değil yaşamla birlikte, insan yaşamına doğrudan katılan, hareketli bir oluşumdur (Dinç, 1999). Bu oluşumun bileşenleri, mekânlar, mekânsal organizasyonlar, kullanıcılar ve kullanıcıların ihtiyaçlarıdır. Her mekânsal organizasyon kullanıcısı ile uyumu yakalayarak, kullanıcıların ihtiyaç, istek ve değerlerini bünyesinde bulundurmaya zorundadır. Mimaride mekân düzenlemeleri, insan ve insan gereksinimlerini karşılamak amacı ile yapıldığından, insan için

İÇERİK	
Teknik Performans (Yapısal Performans) Değerlendirmeleri:	Yapı bileşenlerinin ve öğelerinin kendilerine düşen görevlerini yerine getirmedeki etkinliklerini ve amaçların ne ölçüde sağlandığını ifade eden değerlendirmeler olup; strüktürel, fiziksel ve diğer teknik özellikleri kapsamaktadır (Lutzkendorf vd., 2005).
İşlevsel performans Değerlendirmeleri:	İhtiyaç programlarının kullanım uygunluğu, çabuk erişilebilirlik, değişen kullanıcı gereklilikleri ve farklı kullanımlara adapte olabilmeye (Lutzkendorf vd., 2005) konularını içermektedir. İşlevsel performans, kullanıcıların binadan memnuniyetini amaçlamakta olup binanın yaşanabilirlik kapasitesinin bir göstergesidir.
Davranışsal-Sosyal Performans Değerlendirmeleri:	Belirleyiciler, sağlık, konfor, kullanım güvenliği (Lutzkendorf vd., 2005), Fiziksel çevre ve insan davranışı, memnuniyeti, sosyolojik ve psikolojik sağlığı arasındaki ilişkilerdir (Dinç, 1999). Yapının tasarım aşamasındaki işlevi ile kullanılıp kullanılmadığı, bina büyüklüğünün ve kullanıcı sayısının kullanıcılara etkisi, bina simgesinin kullanıcı ve kullanıcı olmayanlara etkisi (Dinç, 1999), bina içerisindeki mekânların birbirine yakınlığı ve kullanım sıklıkları, yapıyı kullananların hem mahremiyet hem de sosyal etkileşim için yeterli seviyenin sağlanması, dolaşım alanlarının yönlendirilmesinin düzenlenişinin sosyal etkileşimi etkileyip etkilemediği gibi konular yer almaktadır.
Simgesel Performans Değerlendirmeleri:	Bina ve çevresinin değerlendirildiği bir performans düzeyidir. Yapının içerisinde bulunduğu çevrenin yapı ile birlikte kullanıcılar tarafından algılanan anlamı değerlendirilmektedir (Karageç ve Ünügür 2011). Bu performans düzeyinde kullanıcıların çevreden edindiği algılanan değerler ile bina simgesinin kullanıcı ve kullanıcı olmayanlara etkisi gibi konuları içermektedir.
Çevresel Performans Değerlendirmeleri:	Binanın yakın çevresini etkileyen özellikleri ve karakteri olarak tanımlanabilmektedir. Bu etkiler yerel ve küresel çevre içerisinde dikkate alınmaz (Lutzkendorf vd., 2005). Enerji performansı, var olan kaynakların tüketimi, çevresel etkiler, yeniden kullanım, yenileme ve yenilenebilir enerji konularını içermektedir.
Ekonomik Performans Değerlendirmeleri:	Gerçek yapı performansı ve maliyet performansı olarak ikiye ayrılmaktadır. Projenin yatırım, tasarım ve planlama, bina ve yapı, yıkım, mülkiyet maliyeti (Lutzkendorf vd. 2005) vb konularla birlikte, gelir akışı ve yatırım dönüşü konularını kapsamaktadır.
Süreç Performansı Değerlendirmeleri:	Planlama, tasarım, yapım, işlem, bakım, yönetim ve kullanım düzeyleri süreç performansını etkilemektedir. Süreç performansı değerlendirmeleri içerisinde, tasarımın geçerliliği ve etkinliği, planlama ve yapım aşamaları, bina servislerinin yönetimi, teknik sistemlerin izlenmesi, atık yönetimi vb. (Lutzkendorf vd. 2005) gibi konular ele alınmaktadır.

Tablo 1. Performans kategorileri ve belirleyicileri

gerekli olan çevresel koşullar oluşturularak, kullanıcı için gerekli olan en uygun şartların sağlanması gerekmektedir. Özgün işlevini toplumsal, ekonomik ve çevresel nedenler ile kaybetmiş olan anıtsal yapıların yeniden kullanımlarında da, bu ihtiyaç ve niteliklerde yeni işlevin mevcut yapıya göre adaptasyonu söz konusu olmaktadır. Yeniden kullanım çalışmalarında yapının yeni kullanıcı ve gereklilikleri ile ilişkili olarak yapının özgünlük değerlerinin ortaya konulması gerekmektedir. Yapı ve yeni kullanım arasındaki uyumluluk öyle planlanmalıdır ki; yapının taşıdığı değerler ve karakterler zarar görmeden; yapının sürdürülebilirliği sağlanabilmelidir. Bu tür yapılarda kullanıcı ihtiyaçlarının en uygun biçimde karşılanması, yapı ile bir denge kurulmasını (Seward, 2007) beraberinde getirmektedir. Yeniden kullanımda; kullanıcıya ait bazı ihtiyaçlar ile çevresel, mekânsal, kullanım ve harekete ilişkin ve diğer başka teknik gerekliliklerin en uygun biçimde sağlanması gerekmektedir. Bu ihtiyaç ve gereklilikler, **Tablo 2'**de açıklanmaktadır.

İstek ve gereksinimler doğrultusunda mevcut mekânların nasıl kullanılabilirliği, ne tür müdahaleler ile kullanılabilirliği önemlidir. Yeniden kullanımda yeni kullanıcı ve gereklilikleri ile yapının kimliğinin ortaya konularak binaya yapılacak olan müdahale sınırlarının belirlenmesi, sonuçların nitelikli olabilmesi ve belirli ölçütlerin önerilebilmesi için gereklidir (Caterina vd., 2004). Ayrıca yeniden kullanıma sunulan anıtsal yapı içerisindeki alan ve eylemlerin, birbirleriyle ilişkileri, kullanıcı ve servis olanakları, kullanıcı gruplarına yönelik olarak en uygun boyut ölçütlerinin oluşturularak, kullanıcı memnuniyetinin sağlanması

KULLANICI GEREKLİLİKLERİ	İÇERİK	
	Çevre Gereklilikleri:	Yapı iç ve dış mekân kompozisyonu ile genel yerleşim düzeni içerisinde bölgenin ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde kullanılmalıdır. Verilen yeni işlev bulunduğu çevre içerisinde ihtiyaç duyulan ve çevresel gerekliliklerin en uygun biçimde karşılandığı bir düzen içerisinde olmalıdır (Ulaşım (yaya-taşıt) Otopark, yeşil alan, ekonomik ortam)
	Mekânsal Gereklilik:	Yapıya verilecek olan yeni fonksiyon için yapının bünyesinde barındırdığı mekânlar, boyutsal ölçütleri; biçim ve mekânlar arası ilişkileri sağlayabilecek düzeyde olmalıdır.
	Kullanım ve Harekete Ait Gereklilik:	Yapı, yönlendirme, toplumsal, kültürel ve sembolik olarak kullanım ihtiyaçlarını karşılayabilecek düzeyde olmalıdır. Anıtsal bir yapı olarak simgesel ve algısal değerini yeni kullanımla vurgulamalıdır.
	Teknik Gereklilikler:	Yeni işlev verilen yapı istenen fiziki çevre şartlarının yapay olarak oluşturulması için gereken sistemleri müdahaleler sınırlı kalmak kaydıyla barındırmak zorundadır. Isıtma, havalandırma, aydınlatma koşullarının yapıya zarar verilmeden yeni işlevin ihtiyaçlarına yönelik olarak sağlanması gereklidir.

Tablo 2. Yeniden kullanımda kullanıcı ihtiyaç ve gereklilikleri (Arcan ve Evci, 1992, Karapınar 1997, Yıldız 2003)

gerekmektedir. Kullanıcı memnuniyeti, mekânın ve yapının sürekliliği; her şeyden önce anıtsal yapının özgünlüğünün korunması bununla birlikte, yeni kullanıcıya ait istek ve ihtiyaçların karşılandığı, üzerinde olumlu etkiler bırakan mekânlar sunulabilmesi ile sağlanabilmektedir. Anıtsal yapılarda özgünlüğün korunmasının ardından yeni kullanıcının memnuniyeti bir değerlendirme ölçütü olmaktadır. Bu sebeple yapının özgünlüğünden taviz verilmeden; koruma ölçütleri ile yasal statü, tarihsel özellikler, çevresel koşullar, mekânsal oluşum, mimari öğeler ve strüktürel yapı sınırlayıcılığında; yeni kullanıcılarının istek ve gereksinimleri ile işlevin gerektirdiği donanım niteliklerini karşılama gerekliliği bulunmaktadır.

Kullanıcı gereksinimlerinin yerine getirilmesinde, yapının istenilen nitelikleri karşılama düzeyi olan performans kavramı ve kullanıcı ihtiyaçları ile bunlara bağlı olarak kullanıcı memnuniyeti ortaya çıkmaktadır. Özellikle anıtsal yapılar için yeni bir işleve adaptasyonla bağlantılı olarak performans kavramının sistemli bir şekilde uygulanması gerekmektedir. Bu tür yapılarda performans kavramı altı farklı ihtiyacı dengelemek üzere karşımıza çıkmaktadır. Bunlar;

- i. Yapının bulunduğu çevre içerisinde değerlendirilmesi,
- ii. Yapının özgünlüğünün korunması,
- iii. Yapının tarihsel özelliklerinin korunması,
- iv. Yeni işlevin özelliklerinin ortaya konulması özgün işlevin unutulmaması,
- v. Hafif teknolojilerin kullanılarak, yeni işlevin yapıya vereceği zararın azaltılması,
- vi. Açık ve basit bir şekilde bakım planı yapılmasıdır (Grisotti, 1996).

Özgün işlevini kaybetmiş olan anıtsal yapıların, belirli bir döneminde yapılacak olan yeni düzenlemeler ile kullanılabilirlik performansı büyük ölçüde arttırılabilmektedir. Ancak bu kullanılabilirlik, hiçbir zaman yapının özgün kullanımındaki kadar verimli değildir. Dolayısıyla anıtsal yapıların özgün işlevleri ile kullanımlarında performans seviyelerinin yeniden kullanımındaki performans seviyelerinden daha iyi olduğu kabul edilebilir (Caterina vd., 2004). Bu sebeple, yapıların fiziksel özelliklerinin işlevlerinden daha uzun ömürlü oldukları gerçeğinden hareketle, anıtsal yapıların yeni işlevlerinin geliştirilmesi ya da değiştirilmesi aşamasında yeni işlevin kullanıcı tarafından sorgulanması devreye girmekte ve

Kullanım Sürecinde Değerlendirme (KSD) tekniği ile kullanıcı ihtiyaçları ve mevcut durumun performans düzeylerinin sınanması olgusu ortaya çıkmaktadır.

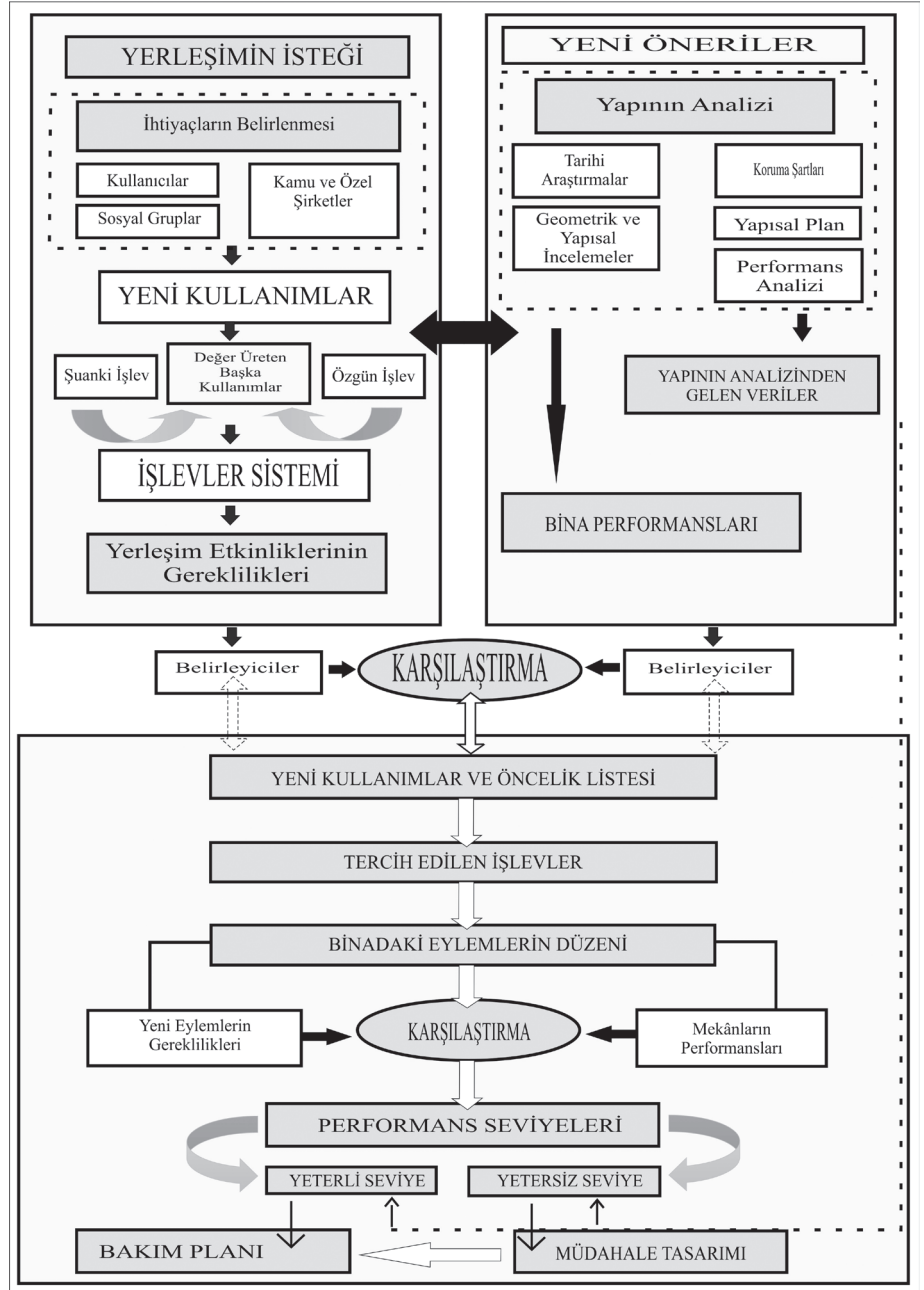
Yeniden kullanılan Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirme (AYKSD) yaklaşımı ile amaçlanan; faydalar bağlamında işlev dönüşümü gerçekleştirmiş bir yapının yeni kullanımının işlevsel, teknik ve performans analizlerinin yapılarak yeni işlev özgün yapı/mekân uyumunun tespitidir. AYKSD çalışmaları ile yapının kullanımı incelenerek, olumlu ve olumsuz yanlarına ilişkin veriler elde edilmektedir. AYKSD yaklaşımı, mekân ve mekânın sürekli-geçici kullanıcıları ile kurduğu ilişki ve yaşanabilirliği, kullanıcı memnuniyeti bağlamında yapının yeni işlevinin değerlendirilmesi, yapının sürdürülebilirliğinin sağlanmasında bir araç olarak ele alınmaktadır.

Ancak, anıt kapsamında ele alınan kültür varlıklarının yeniden kullanım çalışmalarında kullanıcı memnuniyeti; koruma ilkeleri doğrultusunda yapının özgünlüğünün korunmasından sonra gelmektedir. Anıtsal yapıların yeniden kullanımında; koruma/kullanım dengesi kurularak, yapı/işlev uyumuna ulaşılabilmesi için yapının bulunduğu çevre şartları içerisinde değerlendirilerek, yeni işlevin- özgün mekân ile örtüşmesi sağlanmalıdır. Anıtsal yapıların, sadece belirli işlevleri yüklenebilecekleri ve bu işlevlerin de yapıların mekânsal ve çevresel potansiyelleri ile ilişkili olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. ICOMOS (1999) bu tür yapıların yeniden kullanımında müdahaleler en aza indirgenmiş bir şekilde uyumlu bir kullanım olması gerektiğini önemle vurgulamaktadır. Bu amaçla yapının yeni işlevi ile yeni kullanıcılarının performanslarının sorgulanarak uyumluluk değerlendirmelerinin yapılması gerekmektedir. Anıtsal yapıların yeniden kullanımları ve bu kullanımların kültürel, morfolojik, teknik açıdan performanslarının sorgulanması sürecine, “uyumluluk değerlendirmeleri” (Pinto, 2008) adı verilmektedir. Uyumluluk değerlendirmeleri ile tarihi yapının performansı ve yeni işlevinin gereksinimleri arasındaki dengenin sağlanması gerekmektedir (Pinto, 2008). Uyumluluk değerlendirmelerinde, yeni fonksiyonun gerekliliklerinin önceden belirlenmesi (öge analizi-eylem analizi), bina performans seviyelerinin kabul edilebilir düzeyde olması önemli bir noktadır (**Tablo 3**). Bu kabullerde, mekân kapasitelerinin belirlenmesi ve fonksiyonlara göre uygun ölçülerin bulunması amaçlanmaktadır. Bundan sonra mekân performans seviyeleri ve aktiviteler için gereksinimler karşılaştırılarak “yapılardaki mekânların yeterlilik dereceleri” (Caterina vd., 2004) tespit edilebilmektedir.

Koruma Yaklaşımı İle Anıtsal Yapılar İçin Performans Kategorilerinin Belirlenmesi

Koruma ölçütleri bağlamında anıtsal yapının yeni bir işlev ile sürdürülebilirliği için, yapının özgünlüğünün korunmasındaki başarı, yeni kullanıcının memnuniyeti, bu memnuniyetin göstergesi olarak da yapının mevcut mekânlarının performans düzeylerinin ne olduğu önemlidir. KSD çalışmalarına ek olarak Pinto (2008) yeniden kullanılan binalar için yaptığı çalışmada uyumluluk değerlendirmeleri adını verdiği değerlendirme ölçütlerini 3 kategoride tanımlamıştır. Bunlar: algısal-kültürel, morfolojik-boyutsal ve teknik-malzeme sınırlarıdır (Pinto, 2008).

Çalışmada anıtsal yapılarda yeni işlevin değerlendirilmesinde, kültür varlığının özgün mekânsal kalitelerini vurgulayıcı bir şekilde; uluslararası sözleşme, tüzük, bildirge ve benzeri koruma ölçütleri doğrultusunda;

Tablo 3. Yeniden kullanımda binanın yeterlilik değerlendirmeleri (Caterina vd., 2004)

performans kategorileri ve bileşenleri tekrar ele alınmıştır. Daha önce bilimsel çalışmalarda tanımlanmış olan; çevresel, işlevsel, teknik ve algısal performans düzeylerine ilave olarak kültürel algı performansı ve bileşenleri oluşturulmuştur (Tablo 4).

Çevresel Performans Değerlendirmeleri: Anıtsal yapının yeni işlevi ile çevrede bir tanımlama, tarif etme aracı olması, röper noktası oluşturması, kent için bir merkez, buluşma noktası özelliği taşıması, yaya ve taşıt erişilebilirliği, otopark imkânı, çevrede yer alan doku ile görsel bütünleşmeyi-uyumu, yeşil alan kullanımı, dış mekân ilişkisi gibi konuları kapsamaktadır.

		ULAŞILMASI HEDEFLENEN BİLGİLER	
		ÇEVRESEL PERFORMANS	ÇEVREDE RÖPER OLUŞTURMA
SİMGESEL DEĞER	Yapının kentsel sembol değerinin ortaya çıkarılması Yapının estetik, belge, kültürel değerlerinin yeni işlev ile ortaya çıkarılması		
KENTSEL MEKÂN OLUŞTURMA	Bulunduğu çevre ile bütünleşme Kent ölçeğinde çevresel karakterlere saygı (Planlama kararlarına uygunluk)		
ULAŞIM	Yaya-taşıt olarak kolay erişilebilirlik, Yeni işlev için otopark ve benzeri imkânların sağlanabiliyor olması		
ÇEVRE	Yeni işlev için çevresel şartların sağlanabilir olması (Ulaşım, otopark ve servis, iç-dış mekân kompozisyonu, bulunulan çevrenin gereksinimi) Çevre ile birlikte yeni kullanımının gerekliliklerinin karşılanabiliyor olması		
İŞLEVSEL PERFORMANS	İNSAN FAKTÖRLERİ	Anıtsal yapının bünyesinde bulundurduğu mekân/mekân boyutlarının yeni işlevin kullanıcılarına ve kullanım amaçlarına uygunluğu Yeni kullanıcılar için psikolojik ihtiyaç ve fiziksel boyutların, anıtın bünyesinin elverdiği ölçüde (en uygun biçimde) karşılanması	
	SİRKÜLASYON/ DOLAŞIM	Anıtsal Yapının mevcut dolaşım şemasının, yeni işlevin fonksiyonel ilişkileri ile uygunluğu	
	BÖLGELEME, İLETİŞİM, İŞ AKIŞI	Yeni işlevin servis ve benzeri olanaklarını karşılanabiliyor olması	
	ESNEKLİK VE DEĞİŞİM	Anıtsal yapının bünyesinde yeni işlev için işlevsel, boyutsal ve iç-dış mekân donatı öğelerinin işlevsel özellikleri barındırması Anıtsal yapının mevcut durumunun yeni işlevin ihtiyaçları için adaptasyonu Anıtsal yapıya verilen yeni işlevin, mevcut duruma göre adaptasyonu	
	KULLANIM VE ÖZELLEŞME	Anıtsal yapının özgün işlevi ile yeniden kullanımı arasında bir uyum bulunması	
TEKNİK PERFORMANS	HAVALANDIRMA, AYDINLANMA, ISITMA	Anıtsal yapının özgünlüğüne zarar vermeyecek şekilde, havalandırma, aydınlatma ve ısıtma sistemlerinin yapının bünyesine yerleştirilmesi Anıtsal yapının mevcut mekânlarına yeni işlevin ihtiyaçları doğrultusunda havalandırma, ısıtma ve aydınlatma öğelerinin konulması	
	YANGIN GÜVENLİĞİ	Yeni işlev verilen yapının yangın güvenliğinin sağlanması	
	MALZEME	Yeni işlev için kullanılacak olan yapısal malzemelerin hem anıtın bünyesine hem de yeni fonksiyona uygunluğu	
	KULLANILAN DONATI ÖGELERİ	Yeni işlevin ihtiyacı olan donatı öğelerinin teknik açıdan uygunluğu ve yeterliliği	
	ELEKTRİK	Anıtsal yapının yeni işlevinin bir gerekçesi olarak bilgisayar, iletişim araçları ve benzeri göre yapılabilmesi	
	STRÜKTÜR	Yapının mevcut taşıyıcı sisteminin yeni işlevin ihtiyaçları sonucu oluşacak ilave mekân gereksinimini sağlayabilecek kapasitede olması	
	DIŞ DUVAR/ÇATI / İNCE YAPI	Restorasyon sonrası yapılan uygulamaların uygunluğu	
KÜLTÜREL ALGI PERFORMANSI	SİMGE, ANLAM, ÇEVRESEL ALGI	Anıtsal yapının yeni bir amaç için kullanılıyor olmasından sonra da simgesel anlamını koruması Anıtsal yapının yeni işlevi ile kültürel sürekliliğin sağlanması Yapının özgünlüğünün korunması, Kullanıcının yapıyı yeni fonksiyonu ile algısında kültürel değerini kaybedilmemesi	
	ÇEVRESEL BİLİŞ VE ORYANTASYON	Kullanıcı zihninde yapının anıtsallığının korunması, Yeni işlevi ile yapının kent için bir imaj oluşturması	
ALGISAL PERFORMANS	BİNA KULLANIMI	Yeni işlevin insan davranışlarına olan etkisi, Yeni işlevdeki eylemlerin uygun mekânlarda gerçekleşmesi	
	YAKINLIKLAR VE BÖLGEÇİLİK	Yeni işlevde yapı bölümleri arasındaki işlevsel uzaklıklar, sosyal etkileşim, Yeni işlevde mekânların kullanım sıklığı, kullanım kalitesi, sosyal etkileşim Yeni işlevin boyutsal özellikleri, biçim, ölçü, ilişkiler Yeni işlevin mekânların özgün algısına etkisi Yeni işlev için kullanılan yapı malzemeleri ve donatı öğelerinin özgün mekânsal algıya etkisi	

Tablo 4. AYKSD'nde farklı performans kategorilerine göre ulaşılmaması hedeflenen bilgiler (Uluslararası koruma ölçütleri çerçevesinde hazırlanmıştır)

İşlevsel Performans Değerlendirmeleri: Anıtsal bir yapının yeni kullanımında özgün işlev ile örtüşmesi, ya da paralellığı, anıtsal yapının bünyesinde bulundurduğu mekân/mekân boyutlarının yeni işlevin kullanıcılarına ve kullanım amaçlarına uygunluğu, (mekân boyutları-büyüklüğü, mekân biçimi, mekân yüksekliği, mekânlar arası ilişki, mekânların kapasitesi, mekânların kullanım esnekliği, mekânlarda kullanılan ekipmanlar) mekânı oluşturan özgün öge ve bileşenlerin korunması, mekânların estetik görünümü, farklı kullanımlara uygunluk anıtsal yapının mevcut dolaşım şemasının, yeni işlevin fonksiyonel ilişkileri ile uygunluğu, yeni işlevin servis ve benzeri olanaklarının karşılanabiliyor olması, gibi konuları içermektedir.

Teknik Performans Değerlendirmeleri: Söz konusu koruma kapsamında değerlendirilen bir yapı olduğu için bütün teknik gerekliliklerin karşılanması beklenmeden, yapılan tüm teknik düzenlemelerin koruma ölçütleri doğrultusunda anıtın özgünlüğünü zedelemeyecek şekilde olması gerekmektedir. Bu sebeple anıtsal bir yapıdaki teknik performans değerlendirmelerinde bileşenler; mekânın doğal olarak aydınlatılması, mekânın yapay olarak aydınlatılması, mekânların havalandırılması, mekânların ısıtılması, mekânın akustiği, yapısal bütünlük ve sağlamlık, kullanılan yeni tekniklerin uygunluğu, yeni işlev için kullanılan malzemelerin takılıp sökülebilir olması, yeni kullanılan malzemelerin yapının fiziksel karakterine uygunluğu, şeklinde belirlenmiştir.

Kültürel Algı Performansı Değerlendirmeleri: Anıtsal yapının içerisinde bulunduğu fiziksel çevre ile birlikte özgün kimliğinin algısal anlamının değerlendirildiği bir performans kategorisidir. Bu performans değerinde yeni işlevi ile kullanılan anıtsal yapının kullanıcısının zihninde anıt özelliğinin, özgünlüğünün, sembolik anlamının korunması ve tarihi kültürel değerinin vurgulanması önem kazanmaktadır. Yeni işlev ile oluşan yapıdaki değişimin, yapının tarihi önemini ve mimari bütünlüğünü artırıcı etkide olması istenmektedir.

Algısal Performans: Anıtsal yapının bünyesinde barındırdığı mekânların çekiciliği, ferahlığı ve hoşluğu iç mekânın geometrik biçimi, boyutları ve mekânın açık/dolaşım ya da kapalı alanlar ile ilişkisi, boyut, renk ve malzeme özellikleri gibi konular bu performans kategorisinde ele alınmaktadır. Anıtsal yapılar için algısal performansın bileşenleri yeni işlev ile kullanılan mekânların genel olarak kullanıcı üzerinde bıraktığı etkiler olarak tanımlanmaktadır.

Kullanım sürecinde değerlendirme çalışmalarının anıtsal yapılara uygulanması ile oluşan en büyük farklılık; kültürel algı ve algısal performans değerlendirmelerinde yapının özgünlük değerlerinin ele alınması noktasından kaynaklanmaktadır. Korumanın kuramsal çerçevesi ile yeniden ele aldığımız kullanım sürecinde değerlendirme yaklaşımı (KSD) ile belirlenen bu performansların sorgulanması sonucu bir takım bilgilere ulaşılması amaçlanmaktadır (**Tablo 4**).

Anıtsal yapıların yeniden kullanımda birinci koşul yapının özgünlüğünü kaybetmemesi olmalıdır. AYKSD'nde kültürel algı performansı olarak adlandırdığımız performans değeri bunun ölçülmesini sağlayacaktır. İkinci koşul yeni işlev-bina uyumunun sağlanmasıdır. AYKSD'nde çevresel, işlevsel ve teknik performans olarak adlandırılan performans değerleri kullanıcı memnuniyeti ve mevcut mekân-yeni işlev uyumunun belirlenmesinde etken olacaktır. Yeni işlevde bu iki koşul ne kadar başarılı ise yapının yeniden kullanımı da o kadar başarılı olacaktır.

algısal performans olarak tanımlanan performans değeri ise, mekânların kullanıcılar üzerindeki duyuşsal etkilerinin değerdendirilmesi olarak belirlenmiştir.

ANITSAL YAPILARIN KULLANIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK MODEL ÖNERİSİ

Çalışmada önerilen Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerdendirilmesine Yönelik Model ile işlev dönüşümü yapılarak kullanılan anıtsal yapılarda,

- Yeniden kullanılan bir yapıda, yeni işlevin uyum düzeyinin belirlenmesi,
- İşlev dönüşümü yapmış olan diğerd yapıların yeniden kullanımlarına yönelik ileride yapılacak uygulamalara veri olabilecek bilgilerin oluşturulması,
- Bu toplanan bilgilerin sentezi ile kullanılan yapılardaki memnuniyetin ortaya çıkarılması ve artırılması,
- Kullanıcı memnuniyeti ile yapının sürdürülebilir kullanımının sağlanması gibi faydalar sağlanacaktır.

Anıtsal bir yapının yeni işlevinin kalitesi ve sürdürülebilirliğinden bahsedebilmek için öncelikle yapının mekânsal performanslarının (çevresel, işlevsel, teknik, algısal-kültürel performans) belirlenmesi, yapının yeni kullanıcısı, çevresi ve koruma ilkeleri boyutunda ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Kullanım sürecinde değerdendirme çalışmaları, performans değerdendirmelerinin amaçlarına ve kapsamına göre birden fazla tekniğın bir arada uygulanmasını sağlayan, esnek bir yapı göstermektedir. Bu sebeple çalışma kapsamında doğrudan kullanıcılar tarafından anket yolu ile yapılacak bir değerdendirmenin yanı sıra, anıtsal yapının mevcut mekânlarına ait mekân analizleri ve performans kategorilerinin koruma ilkeleri doğrultusunda değerdendirmesi gerekmektedir. Anıtsal yapının yeniden kullanım potansiyeli, koruma ilkeleri ve kullanıcı değerd ve değerdendirmeleri modelin dinamiğedi olacaktır. Bu model ile ortaya konulacak olan ölçütler, çağdaş koruma ilkeleri ile anıtsal yapı türünün özgün yapısından (anıtsallığından) kaynaklanan ölçütleri içermekte ve kullanıcı odaklı belirleyiciler de bulunmaktadır.

Anıtsal yapılar için kullanılacak olan performans değerdendirmelerinde performans ölçütleri ile mevcut durumun karşılaştırılması söz konusu olmakla birlikte, dönüşüm potansiyelinin belirlenmesi için yeni işlevi ile kullanılan yapıya ilişkin bir dizi analizin yapılması gerekmektedir. Anıtsal yapılardaki çevresel, işlevsel, teknik, kültürel algı ve algısal performansları, koruma ilkeleri, kullanıcı anketleri ve eylem analizleri doğrultusunda yapılacak olan bir dizi değerdendirmeyi içermektedir. Bu bağlamda AYKSD modeli iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde koruma yaklaşımı ile belirlenen, yasal yönetsel çerçeve; çevreye, anıtsal yapıya, anıtsal yapının mekânlarına, toplumun sosyal yapısına, yeni işleve ve yeni kullanıcıya özgü olan veriler modelin değerdşkenleri olarak tanımlanmıştır. İkinci bölümde ise modelin aşamaları; koruma ölçütleri, mekânsal analizler ve kullanıcı memnuniyeti analizi olarak performans değerdendirmelerinin yapılmasını içermektedir.

Modelin (Koruma Yaklaşımı ile Belirlenen) Değişkenleri;

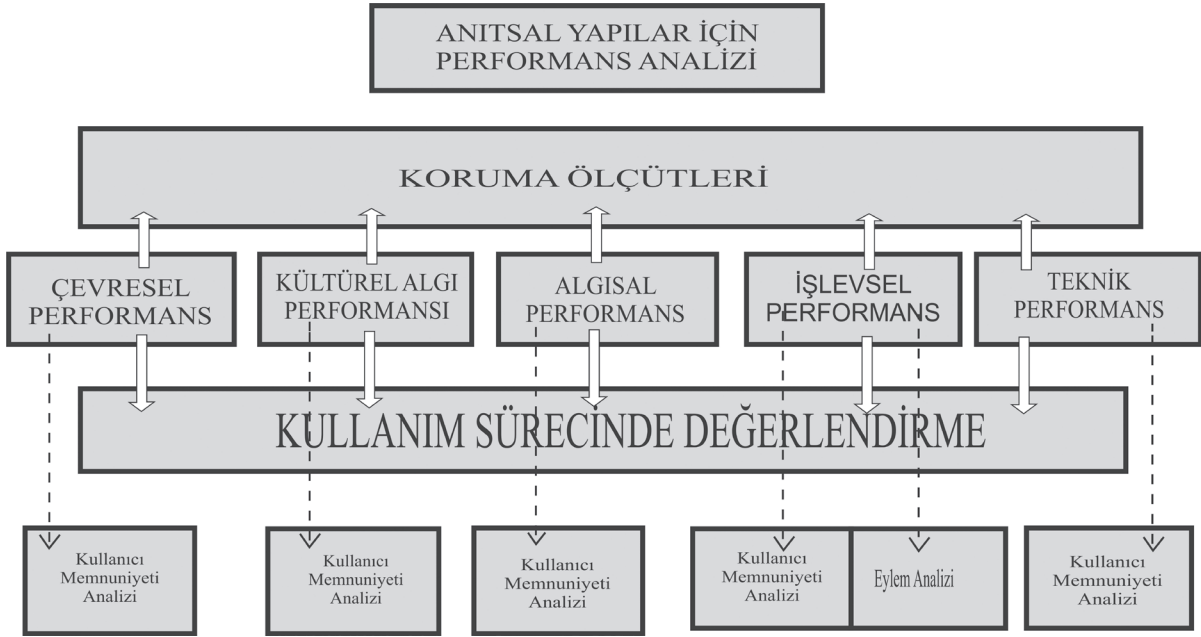
- a) Yasal yönetsel veriler, (Koruma ilkeleri, evrensel belgeler, ulusal belgeler, planlama kararları, yapının yasal statüsü)
- b) Çevreye özgü veriler, (Genel yerleşim düzeni, içerisinde bulunduğu doku, ulaşım (yaya-taşıt), otopark, yapının ait olduğu çevre ile birlikte yaşayabilmesi, çevreden algılanması)
- c) Anıtsal yapıya özgü veriler, (Yapının dönemi ve mimari özellikleri, yapı malzemesi ve sistemler, yapının simgesel özellikleri, yapının simgesel-kültürel özellikleri, mekânsal kurgu, hacimsel özellikler, özgün mekânların ısıtma, havalandırma, aydınlatma özellikleri)
- d) Anıtsal yapının mekânlarına özgü veriler, (Mekânı oluşturan öğeler, yapısal özellikler, özgün mekânların en/boy/yükseklik şeklindeki hacimsel özellikleri, mekânların birbirleri ile ilişkileri, özgün mekânsal kurgu dışında oluşturulan mekânlar, mekânlarda yer alan mimari öğeler)
- e) Sosyal veriler, (Yapıyı kullanan/kullanacak olan toplum ve toplumun özellikleri)
- f) Yeni işleve özgü veriler, (Yeni işlev, yeni işlevin özellikleri, yeni işlevin mekânsal, kullanım, çevresel ve teknik ihtiyaçları, yeni işlev için kullanılan donatı öğeleri, yeni işlevin aydınlanma, ısıtma, havalandırma özellikleri)
- g) Yeni kullanıcıya özgü veriler, (Yeni kullanıcıların profili, geçici kullanıcıların özellikleri, sabit kullanıcıları özellikleri, bina kullanımına katılım)

Modelin Aşamaları;

- a) Çevresel, işlevsel, teknik, kültürel algı ve algısal performans değerlerinin koruma ölçütleri vasıtası ile değerlendirilmesi,
- b) Anıtsal yapıyı oluşturan mekânların yeni işlev için öge analizleri, mekân analizleri ve eylem analizlerinin yapılarak, mekânların yeni işlev için yeterlilik derecelerinin belirlenmesi,
- c) Çevresel, işlevsel, teknik, kültürel algı ve algısal performans değerlerinin anıtsal yapının yeni kullanıcıları vasıtası ile ölçümüdür.

Model kapsamında performans değerlendirmelerinde kullanılacak olan yöntemler; koruma ilkeleri, kullanıcı memnuniyeti ve eylem analizi olarak **Tablo 5** görülmektedir.

Model kapsamında çevresel, işlevsel, teknik, kültürel algı ve algısal performans analizleri üç aşamalı olarak yapılmaktadır. İlk aşama yapının yeni işlevi ve işlev için yapılan müdahalelerin koruma ölçütleri doğrultusunda değerlendirilmesidir. İkinci aşama ise bina-mekân kullanım analizleridir. Bu mimari planlamada eylem analizi olarak adlandırılmakta olup herhangi bir işlev için gerekli olan en uygun (en-boy-yükseklik) alanların tespiti çalışmasıdır. Minimum alanlar eylem analizi ile tespit edilerek, kültür varlığının her bir mekân ve işlevi için büyüklüklerin sorgulanmasını gerektirmektedir. Böylelikle anıtsal yapının bünyesinde bulundurduğu mekânların yeni işlevin gereklilikleri için uygunluğu sınanmaktadır. Üçüncü aşama ise dört farklı performans düzeyi ile ilgili olarak kullanıcı memnuniyeti analizlerinin yapılarak, anıtsal yapının yeni işlevinin ve işlevin mekânlardaki yeterlilik düzeylerinin kullanıcı tarafından belirlenmesidir (**Tablo 6**).

Tablo 5. Anıtsal yapılarda performans analizi için kullanılacak olan yöntem

Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik Oluşturulan Modelin İşleyişi

AYKSD yönteminde belirtilen model uygulanırken, seçilen her bir yapı, tarihsel ve mimari özellikleri ile tanımlanmaktadır. Yapının özgün işlevi ve mekân analizi ile yeni işlevin mekân analizi yapılarak, yeni işlev için yapılan değişiklikler ve müdahaleler açıklanmaktadır. Bununla birlikte yeni işlevin eylem ve donatı analizleri yapılarak yapının bünyesinde bulunan mekânların yeterlilik dereceleri, yeni işlevin mekânsal gereklilik düzeyi ve mevcut mekân/mekânların boyutsal olarak yeterli olup olmadığı tespit edilip daha sonra anket yöntemi kullanılarak mekânların kullanıcı memnuniyeti analizi yapılması öngörülmektedir.

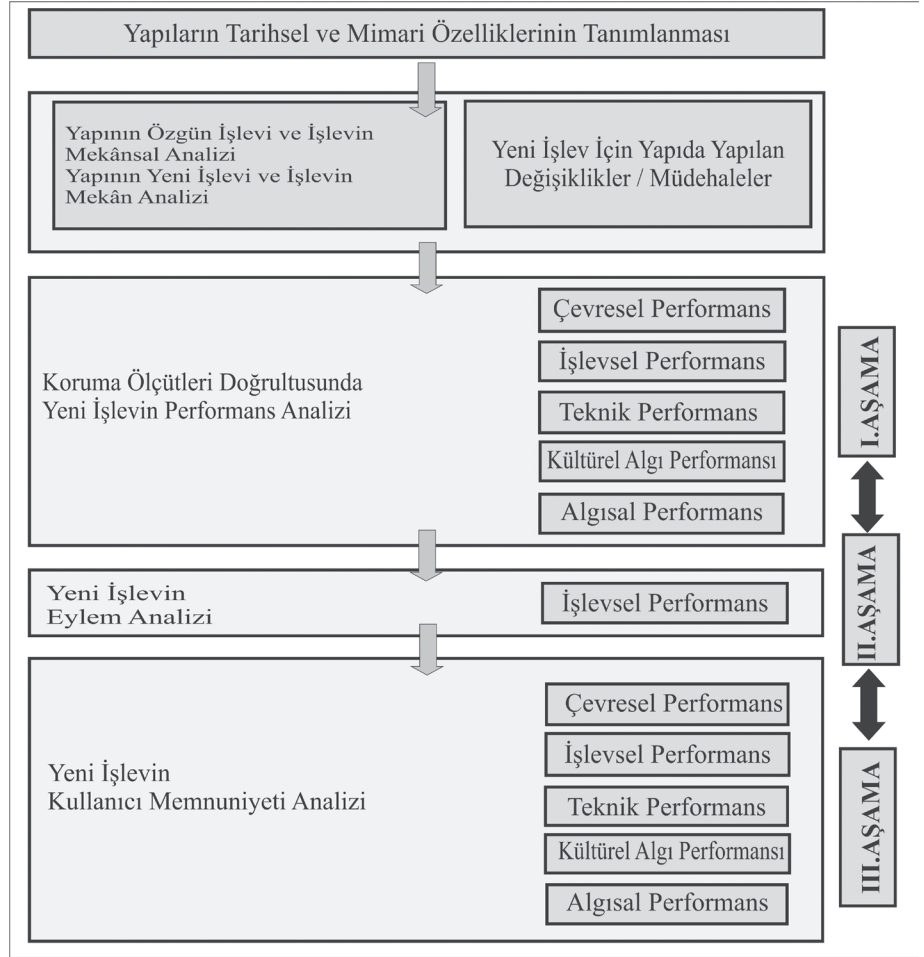
Yeni işlevin, çevresel, algısal, kültürel algı, işlevsel ve teknik performansları koruma ölçütleri kapsamında değerlendirilmesinin ardından, eylem analizi, öge analizi ve kullanıcı memnuniyeti analizinden elde edilen bilgiler birlikte yorumlanarak bir sonuca ulaşılabilmektedir. **Tablo 7**'de yer alan anıtsal yapıların kullanım sürecinde değerlendirme yöntemi akış şemasında modelin işleyişini görmek mümkündür. Yapının tarihsel ve mimari özelliklerinin tanımlanması, yeni işlevin performans analizlerinin, koruma ölçütleri doğrultusunda, mekânsal analizler ve kullanıcı memnuniyeti analizi ile tespiti şeklinde model akış diyagramı oluşturulmuştur.

SONUÇ

Anıtsal yapıların yeniden kullanıma uygunluğunun değerlendirilmesindeki temel etkenler; koruma ölçütleri, mekânsal analizler ve kullanıcı memnuniyetidir. Anıtsal yapıların yeniden kullanımında, kullanıcıların gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanması işlevin sürekliliğini, işlevin sürekliliği de yapının kültür varlığı olarak sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Bu yapıların yeniden kullanımında ilk koşul yapının özgünlüğünün korunmasıdır. Yapının yeniden kullanımı, aktif olarak

Amac ve Kapsamın Belirlenmesi	<ul style="list-style-type: none"> • Yöntemin Amacının Ve Kapsamının Belirlenmesi • Çalışmayla İlgili Kavramların (Koruma, Koruma İlkeleri, Korunması Gerekli Anıtsal Yapıların Yeniden Kullanımı, KSD, Yeniden Kullanılan Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesi, Kullanıcı İstekleri ve Gereksinimleri, Mevcut Yapıların Kısıtları, Yasalar-Yönetmelikler, Performans Ölçütleri) Tanımlanması 						
	Koruma, Yeniden Kullanım ve Kullanım Sürecine Girdi Oluşturan Nitel ve Nicel Verilerin Toplanması, Sınıflandırılması ve Analizi						
Araştırma ve Analiz	Koruma İle İlgili Yasal-Yönetmelik Verileri	Çevreye Özgü Veriler	Yapıya Özgü Veriler	Yapının Mekânlarına Özgü Veriler	Sosyal Veriler	Yeni Kullanıma Özgü Veriler	Yeni Kullanıcıya Özgü Veriler
	<ul style="list-style-type: none"> * Koruma ilkeleri * uluslararası belgeler * ulusal belgeler * planlama kararları * yapının yasal statüsü 	<ul style="list-style-type: none"> * genel yerleşim düzeni * içerisinde bulunduğu doku * ulaşım (yaya-taşıt) * otopark * çevreden algılanması 	<ul style="list-style-type: none"> * yapının dönemi ve mimari özellikleri * yapı malzemesi ve sistemler * yapının simgesel özellikleri * yapının simgesel –kültürel özellikleri * mekânsal kurgu * hacimsel özellikler * özgün mekânların ısıtma-havalandırma- aydınlatma özellikleri 	<ul style="list-style-type: none"> * açık ve kapalı mekân/ mekânları oluşturan öğeler, * yapısal özellikler * mekânların birbirleri ile ilişkileri * özgün mekânsal kurgu –plan özellikleri * dışarıda oluşturulan mekânlar 	<ul style="list-style-type: none"> * yapının içerisinde bulunduğu toplum ve * toplumun özellikleri 	<ul style="list-style-type: none"> * yeni işlev * yeni işlevin özellikleri * yeni işlevin mekânsal, kullanım, çevresel ve teknik ihtiyaçları * yeni işlev için kullanılan donatı öğeleri * yeni işlevin aydınlanma, ısıtma, havalandırma özellikleri 	<ul style="list-style-type: none"> * yeni kullanıcıların profili * geçici kullanıcıların özellikleri * sabit kullanıcıları özellikleri * bina kullanımına katılım
Değerlendirme	Koruma İlkeleri ve Uluslararası Ölçütler ile Performans Ölçütlerinin Çakıştırılması						
	<u>Cevresel performans değerlendirilmesi</u> <ul style="list-style-type: none"> *genel yerleşim düzeni (kent bütünü içerisindeki yeri) * yapının içerisinde bulunduğu çevre doku ile bütünleşmesi * bölgenin kültürel tarihi değerinin vurgulanması (yörenin ve çevrenin kültürel yapısı) * bulunduğu bölge ve çevre ile binanın bütünleşmesi (yörenin ve çevrenin gereksinimi) * kent ölçeğinde çevresel karakterlere saygı *planlama kararlarına uygunluk * kent dokusu içerisindeki ekonomik ortamla bağdaşması * ulaşım (yaya/taşıt) * otopark ve servis imkânı * iç dış mekân kompozisyonu 	<u>İşlevsel performans değerlendirilmesi</u> <ul style="list-style-type: none"> * yapının mekânsal kurgusuna uyum sağlanması (simetri-modülerite) * mekân boyutları (en/boy/yükseklik) * mekânların biçimi * mekân biçimi ve boyutlarının korunması * mekânı oluşturan öge ve bileşenlerin korunması * mekânların birbirleri ile ilişkiler ve hiyerarşinin korunması * mekânların etkinliği/ kapasitesi (dolaşım ve dolaşım alanları) * özgün mekânsal kurgunun dışında oluşturulan mekânlar (yatayda ve düşeyde) (ek yapı) * mekânların kullanım esnekliği * kullanıcı ve servis olanakları * mekânlarda kullanılan ekipmanlar 	<u>Teknik performans değerlendirilmesi</u> <ul style="list-style-type: none"> * aydınlatma * havalandırma * akustik (işleve göre değişkenlik gösterebilir) * mekân ısısı * yeni oluşturulan mekânlar (ek yapı) özgün yapı ile yapısal bütünleşmesinin sorgulanması * kullanılan yeni tekniklerin uygunluğu * yeni kullanılan malzemelerin yapının fiziksel karakterine uygunluğu * yapının sağlamlığı ve korunabilirliği 	<u>Kültürel algı performans değerlendirilmesi</u> <ul style="list-style-type: none"> * çevresel algılama * yapının fiziksel karakterlerinin ve toplum içindeki simgesel niteliklerinin korunması * yapının kültürel, belge, kültürel, özgünlük, estetik, sosyo-ekonomik, değerlerinin korunması * yeni işlevin özgün işlevi unutturmaması (yapının özgün işlevinin hala bilinir olması) * tarihi sürekliliğin sağlanması 	<u>Algısal performans değerlendirmeleri</u> <ul style="list-style-type: none"> * kullanıcı etkisi * bina kullanımına katılım * mekânların fiziksel konforu, * mekânların üzerindeki etkisi * mekânlarda kullanılan yeni donatı öğelerinin algılanmasına etkisi 		
Değerlendirme	Anıtsal Yapılarda Oluşan İşlevsel Değişimlerin İncelenmesi						
	1.Uluslararası koruma ölçütleri	2.Eylem Analizi-Öge Analizi	3.Uzman Görüşü	4.Görüşmeler-Anket (Kullanıcı görüşleri)			
	Değerlendirme sonuçlarının oluşturulması						
Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik İşlev Dönüşümü ve Sürdürülebilirlik Matrisinin Oluşturulması							

Tablo 6. Anıtsal yapıların kullanım sürecinde değerlendirilmesine yönelik oluşturulan model

Tablo 7. Yöntem-model akış diyagramı

korunması, korunurken de yeni işlevi ile tarihi, kültürel, çevresel ve ekonomik olarak sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için sadece bir araçtır. Bu bağlamda, mekân-insan uyumunun geçmiş-bugün-gelecek arasında, bir süreklilik arz eder biçimde sağlanması gerekmektedir. Tüm yeniden kullanım çalışmalarında, yaşatarak korumanın sürdürülebilir olması için yapının yeni kullanıcılarının ve işlevinin gereksinimlerine en uygun düzeyde cevap verebiliyor olması gerekmektedir. Bu noktada kullanıcı ihtiyaçlarının karşılanması, yapının kullanımının sürekliliği açısından oldukça önemlidir. İkinci koşul yeni işlev-bina adaptasyonunun sağlanmasıdır. Yapı ve yeni kullanım arasındaki uyumluluk; yapının taşıdığı değerler ve karakterler zarar görmeden sağlanmalıdır.

Anıtsal yapıların kullanım sürecinde değerlendirme (AYKSD) yaklaşımı ile yapının yeni kullanıcılarının gereksinimlerine cevap verebilme düzeyi ve yaşanabilirliği; çağdaş koruma ilkeleri sınırlayıcılığında, mekân ve eylem analizleriyle birlikte, kullanıcı memnuniyeti bağlamında ele alınmaktadır. Anıtsal yapıların kullanım sürecinde değerlendirme çalışmalarında; performans kategorileri ve bileşenleri tekrar tanımlanmıştır. Çevresel, işlevsel, teknik ve algısal performans düzeylerine ilave olarak kültürel algı performansı ve bileşenleri oluşturulmuştur. Kullanım sürecinde değerlendirme çalışmalarının anıtsal yapılara uygulanmasında en büyük farklılık; kültürel algı ve algısal performans değerlendirmelerinde yapının özgünlük değerlerinin ele alınmasından kaynaklanmaktadır.

Anıtsal yapıların kullanım sürecinde değerlendirilmesine yönelik olarak geliştirilen model kapsamında; yöntemin bir parçası olan yeni işlevin çevresel, işlevsel, teknik, kültürel algı ve algısal performans analizlerinin;

- i. Koruma ölçütlerine uygunluğu doğrultusunda değerlendirilmesi
- ii. Anıtsal yapının bünyesinde bulundurduğu mekânların yeni işlevin gereklilikleri için uygunluğunun, mekân ve eylem analizleri ile tespiti
- iii. Kullanıcı memnuniyeti analizleri ile değerlendirilmesinin yapılması öngörülmektedir.

Bu kapsamda çalışma özgün işlevinden farklı olarak yeniden kullanılan anıtsal yapıların, yeni işleve adaptasyonu konusunda bir sorgulamayı; koruma ölçütleri belirleyiciliğinde, kullanım sürecinde değerlendirme yaklaşımı ile mekânsal performans üzerinden gerçekleştirilebileceğini göstermektedir. Mekânsal performans; koruma kullanım dengesi ile yapının sürdürülebilirliğinin sağlanması; kullanıcı ihtiyaçlarına cevap verebilme durumu ve kullanıcı memnuniyeti ile ilişkilendirilmektedir.

AYKSD çalışmaları ile yapının mekânsal performanslarının koruma ilkeleri kapsamında değerlendirilmesi; yeni işlevi ile hem yapının korunmasının hem de sürdürülebilirliğinin sağlanması adına önemli birer girdi olacaktır. Sonuçta, AYKSD; koruma ilkeleri sınırlayıcılığında, yeni işlevin mekânsal ve eylemsel gerekliliklerinin belirlenmesi, mevcut yapıda var olan özgün mekânların yeni ihtiyaçlara cevap verme düzeyinin araştırılması için bir araç olarak belirlenmiştir. Ancak kültür varlığı olarak nitelendirdiğimiz anıtsal yapılarda, kendine özgü müdahale sınırları olduğu, her yapının bulunduğu bağlam içerisinde değerlendirilmesi gerektiği, bir genelleme yapmanın doğru olmadığı görülmektedir. Seçilecek olan yeni işlevin gereksinimleri, mevcut yapının ve içerisinde bulunduğu çevrenin niteliklerine göre tespit edilmeli, koruma ilkeleri sınırlayıcılığında müdahaleler yapılmalıdır. Yeniden kullanım çalışmalarında anıtsal yapının özgün mekânsal, yapısal ve biçimsel nitelikleri ile yeni işlevin mekânsal ve eylemsel gerekliliklerinin birlikte yönlendirici olduğu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKLAR

- AHUNBAY, A. (2013) 2013'ün Tartışmalı Yeniden Kullanım ve İhyaları, *TMMOB Mimarlık Dergisi* (374) 49-53.
- ALTINOLUK, Ü. (1998) *Yapıların Yeniden Kullanımı*, Yapı Endüstri Merkezi (YEM) Yayınları, İstanbul.
- ANONİM (2000) *In "Code of Ethics" - Canadian Association for Conservation of Cultural Property and the Canadian Association of Professional Conservators*, [http://ip51.icomos.org/~fleblanc/documents/terminology/doc_terminology_e.html] Erişim Tarihi (01.10.2015).
- ANONİM (2004) *Adaptive Reuse, Preserving Our Past, Building Our Future*, Australian Government, Department of Environment and Heritage, Printed by Prion, Australia
- ARABACIOĞLU, F. P., AYDEMİR, I. (2007) Tarihi Çevrelerde Yeniden Değerlendirme Kavramı. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi* 2(4) 204-12. [<http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-36349-ARTICLE-ARABACIOGLU.pdf>] Erişim Tarihi (05.04.2010).

- ARCAN, E. F., EVÇİ, F. (1992) *Yapı Bilgisi Çalışmaları Mimari Tasarıma Yaklaşım*, Mimarlık Kitapları Dizisi – 1, İki K Yayınevi, İstanbul.
- AVRAMI, E. C., MASON, R., DE LA TORRE, M. (2000) *Values and Heritage Conservation: Research Report*, Getty Conservation Institute, Los Angeles.
- AYDIN, D., OKUYUCU, B., E. (2009) Yeniden Kullanıma Adaptasyon ve Sosyo-Kültürel Sürdürülebilirlik Bağlamında Afyonkarahisar Millet Hamamının Değerlendirilmesi, *Megaron YTÜ, Mimarlık Fakültesi, E Dergisi* 3(3) 230-43. [<http://www.megaron.yildiz.edu.tr/yonetim/dosyalar/04-01-Megaron.pdf>] Erişim Tarihi (10.03.2011).
- AYDIN, D., YALDIZ, E. (2010) Yeniden Kullanıma Adaptasyonda Bina Performansının Kullanıcılar Üzerinden Değerlendirilmesi, *METU-JFA* 27(1) 1-22. [http://jfa.arch.metu.edu.tr/archive/0258-5316/2010/cilt27/sayi_1/1-22.pdf] Erişim Tarihi (20.03.2011)
- CANTACUZINO, S. (1989) *Re-Architecture; Old Buildings/ New Uses*, Abbeville Pres, New York.
- CANTELL, S. F. (2005) *The Adaptive Reuse of Historic Industrial Buildings: Regulation Barriers, Best Practices and Case Studies*, Virginia Polytechnic Institute and State University, Submitted in partial fulfillment of the requirement for the degree Master of Urban and Regional Planning. Erişim Tarihi (27.03.2009).
- CATERINA, G., PINTO, R., M., FABBRICATTI, K., OPPUDO, S., BIANCHI, A., MEDICI, S., TORRO, P. (2004) *Reusing and Managing the "Real Albergo De Poveri" of Naples; Evaluation and Re-Design For Improved Efficiency*, Facilities Management Maintenance Human Elements in Facilities Management Understanding Need of Our Customer Proceeding of the CIBW70, 129-39, Hong Kong. [<http://www.irbnet.de/daten/iconda/06089015830.pdf>] Erişim Tarihi (25.10.2014).
- DİNÇ, P. (1999) *Kullanım Sürecinde Değerlendirme Yaklaşımı İle Kent Otobüs Terminallerinde Temel Program Kriterlerinin Saptanması*, yayımlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- DOUGLAS, J. (2006) *Building Adaptation*, Butterworth- Heinemann Elsevier, Edinburg.
- GRISOTTI, M. (1996) *Performance Concept: The Case of Restoration, and Reuse of Ancient Buildings*, 3rd International Symposium, Applications of The Performance Concept in Building (Vol:2), İsrail; 53.
- ICOMOS (1999), *Geleneksel Mimari Miras Tüzüğü*, Meksika.
- JOKILEHTO, J. (1999) *A History of Architectural Conservation*, Oxford: Butterworth Heinemann.
- KARAGENÇ, O. ÜNÜGÜR, S. M. (2011) Toplu Konut Alanlarında Simgesel Performans Sorunu. *İTÜDERGİSİ/a*, 1(1); 10-20 . [http://itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/view/981/886] Erişim Tarihi (05.12.2016).
- KARAPINAR, M. (1997) *Çevre ve İhtiyaç Programı Verilerinin Mimari Tasarıma Etkisi Üzerine Bir Değerlendirme*, yayımlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İTÜ, İstanbul.

- KINCAID, D. (2002) *Adapting Building For Changing Uses*, Taylor&Francis Group, London and New York.
- KİPER, P. (2006) *Küreselleşme Sürecinde Kentlerin Tarihsel Kültürel Değerlerinin Korunması, Türkiye Bodrum Örneği*, Sosyal araştırmalar Vakfı Yayını, İstanbul; 18.
- KUBAN, D. (2000) *Tarihi Çevre Korumanın Mimarlık Boyutu: Kuram Ve Uygulama*. Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul.
- LUTZKENDORF, T., SPEER, T., SZIGETI, F., DAVIS, G., ROUX, P.C., KATO, A., TSUEKAWA, K. (2005) *A comparison of international classifications for performance requirements and building performance categories used in evaluation methods*, CIB 2005 Helsinki Symposium, International Council for Research and Innovation in Building and Construction, Helsinki, 61-80Erişim Tarihi (02.04.2012).
- OMAY POLAT, E. E., CAN, C. (2008). Modern Mimarlık Mirası Kavramı: Tanım ve Kapsam. *Megaron YTÜ Mimarlık Fakültesi Elektronik Dergisi*,(2), 177-186. [<http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON-07078-ARTICLE-POLAT.pdf>] Erişim Tarihi (06.11.2016)
- ÖZER, B. (1979) Konservasyon, Restorasyon ve Rövilatizasyon Sergisi, *Yapı Dergisi* (31),. 26-27.
- PEREIRA RODERS, M.,M.,G.,R.,A. (2007) *Re-Architecture Basis Lifespan Rehabilitation of Built Heritage*, yayınlanmamış doktora tezi, Technische Universiteit Eindhoven, Eindhoven.
- PINTO, M.,R. (2008) *Reusing Building Heritage; Evaluation and Adaptation to New Requirements*, World Herihage and Sustainable Development-Heritage 2008, Portekiz; 807-14.
- PLEVOETS, B., VAN CLEEMPOEL, K. (2011) Adaptive reuse as a strategy towards conservation of cultural heritage: a literature review, *Structural Repairs and Maintenance of Heritage Architecture XII, The Built Environment* (118) 155-64. [<https://doclib.uhasselt.be/dspace/bitstream/1942/13157/1/plevoets.pdf>] Erişim Tarihi (05.10.2015).
- PLEVOETS, B., VAN CLEEMPOEL, K. (2012) *Adaptive Reuse As A Strategy Towards Conservation Of Cultural Heritage: A Survey Of 19th And 20th Century Theories*, Rie International Conference (Reinventing Architecture and Interiors: the past, the present and the future, Ravensbourne 28-29 March, 2012) [https://www.academia.edu/1473330/Adaptive_Reuse_as_a_Strategy_towards_Conservation_of_Cultural_Heritage_a_Survey_of_19th_and_20th_Century_Theories] Erişim Tarihi (05.10.2015).
- PREISER, W. F. E., RABINOWITZ, H, Z. WHITE, H, T. (1988) *Post-Occupancy Evaluation*, Van Nostrand Reinhold., USA
- PREISER, W. F. E., SCHRAMM, U. (2005) *A Conceptual Framework For Building Performance Evaluation, Assesing Building Performance*, eds. W. F. E. PREISER, C. J. VISCHER, Elsevier Butterworth, Heinemann; 15-26.
- PREISER, W.F.E., VISCHER, C.,J. (1991) *Design Innovation and the Challenge of Change*, Design Intervention; Toward a More Humane Architecture, Van Nostrand Reinhold Company, USA.
- SANOFF, H. (1977) *Methods of Architectural Programming*, Hutchinson&Ross Inc., Dowden.

- SARP, A. (2007) *Sağlıklı Yapının Sürdürülebilirlik Sürecine Yönelik Bir Model Önerisi*, yayımlanmamış Doktora Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Yıldız Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- SEWARD, L., A. (2007) *New Codes For Old Buildings: Comparing Rehabilitation Codes and Evaluating Their Effects*, Master of Science in Historic Preservation, University of Pennsylvania.
- SHEDIAC-RIZKALLAH, M. C., BONE, L. R. (1998) Planning for the sustainability of community-based health programs: Conceptual frameworks and future directions for research, practice and policy, *Health Education Research*, (13) 87-108. [<http://her.oxfordjournals.org/content/13/1/87.full.pdf+html>] Erişim Tarihi (12.04.2013).
- SHOPSIN, C.,W. (1986) *Restoring Old Buildings For Contemporary Uses*, Watson-Guption Publications New York.
- TAPAN, M. (2007) *Soru Ve Cevaplarla Koruma*, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi.
- TEUTONICO J. M., MATERO, F. (2003) *Managing Change : Sustainable Approaches to the Conservation of the Built Environment*, 4th Annual US/ICOMOS International Symposium organized (6-8 April 2001), Vol.4, Graduate Program in Historic Preservation of the University of Pennsylvania and the Getty Conservation Institute, Getty Publications, Philadelphia.
- VELTHIUS, K., SPENNEMANN, D. (2007) The Future of Defunct Religious Buildings: Dutch Approaches to Their Adaptive Re-use, *Cultural Trends* 16(1) 43–66. [<http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/09548960601106979>] Erişim Tarihi (17.05.2008).
- WILKINSON, S., J., JAMES K., REED, R. (2009) Using building adaptation to deliver sustainability in Australia, *Structural Survey* 27(1) 46-61. [<http://dro.deakin.edu.au/eserv/DU:30024952/wilkinson-usingbuilding-post-2009.pdf>] Erişim Tarihi (04.10.2015).
- YALDIZ, E. (2010) *Reuse Of Monumental Buildings As A Sustainability Component*, Central Europe Towards Sustainable Building Conference, CESB, Prague; 643-6. [<http://www.irbnet.de/daten/iconda/CIB17903.pdf>] Erişim Tarihi (21.02.2011).
- YALDIZ, E. (2003) Konya'daki Medrese Yapılarının Yeniden Kullanım Koşullarına Göre Değerlendirilmesi, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- YUNG, E.H.K., CHAN, E.H.W. (2012) Implementation Challenges To The Adaptive Reuse Of Heritage Buildings: Towards The Goals Of Sustainable, Low Carbon Cities, *Habitat International* (36) 352-61. [http://ac.els-cdn.com/S0197397511000877/1-s2.0-S0197397511000877-main.pdf?_tid=beeaf4b6-7bcf-11e5-be20-00000aacb35f&acdnat=1445856969_df02e94bba88e360abc17b2e700ae484] Erişim Tarihi (03.01.2013).
- ZIMRING, C.M, REIZENSTEIN, J.E. (1980) Post-Occupancy Evaluation: An Overview, *Environment and Behaviour* 12(4) 429–50. [<http://eab.sagepub.com/content/12/4/429.full.pdf+html>] Erişim Tarihi (20.06.2014).

ANITSAL YAPILARIN KULLANIM SÜRECİNDE DEĞERLENDİRİLMESİNE YÖNELİK BİR MODEL ÖNERİSİ

Geçmişten gelen kültürel değerleri yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak kaygısı ile sürdürülebilirliği sağlamak ve kültürel mirasın güvence altına alınması, koruma olgusu olarak tanımlanmaktadır. Koruma kapsamında ele alınan ve ortak yaşanmışlığın mekânsal izleri olarak tanımlanan anıtsal yapıların korunması ve değerlendirilmeleri için yeniden kullanımları önem taşımaktadır. Anıtsal yapıların yeniden kullanımı, sürdürülebilirlik anlayışının temelini oluşturmakta ve yeni işlev, yapının sürdürülebilirliğini sağlamada bir girdi olmaktadır. Sürdürülebilir koruma ilkelerine göre anıtsal yapıların çağdaş kullanımlara adapte edilmesi işlev-yapı-çevre ilişkilerine bağlıdır. Yaşanabilirliğin ya da sürdürülebilirliğin sağlanması için kullanılabilirlik ön şart olmaktadır. Bu da kullanım sürecinin koruma uygulamaları öncesinde değerlendirmesi ve müdahaleleri yönlendirmesi ile sağlanabilmektedir. Kullanım sürecinin değerlendirilmesinde kullanılabilirlik ve yaşanabilirlik düzeyinin belirlenmesi en önemli noktadır. Kullanılabilirlik ve yaşanabilirlik düzeyinin belirlenmesinde anıtsal yapının fiziksel ve mekânsal özelliklerini korumak ve yaşatmak önemli bir girdi olarak karşımıza çıkmaktadır. Korumanın sürdürülebilir olması için yapının yeni kullanıcılarının ve işlevinin gereksinimlerine optimum (en uygun) düzeyde cevap verebiliyor olması; yeni işlev-anıtsal yapı adaptasyonunun sağlanması gerekmektedir. Yeni işlev- anıtsal yapı adaptasyon düzeyinin belirlenebilmesi için; yeni işlevin mekânsal ve eylemsel gerekliliklerinin saptanması ve anıtsal bir yapıdaki mevcut mekânların yeni gereksinimlere cevap verme düzeylerinin araştırılması, yapının yeni kullanıcılarının memnuniyet derecelerinin tespit edilmesi gerekmektedir.

Bu bağlamda çalışmada; kullanıcı ihtiyaçlarının belirlediği performans standardı ile mevcut durumun karşılaştırılması olarak tanımlanan “Kullanım Sürecinde Değerlendirme (Post Occupancy Evaluation- POE)” yaklaşımı ile koruma eylemi bir araya getirilerek yeni bir kavramsal çerçeve oluşturulmuştur. Oluşturulan kavramsal çerçeve doğrultusunda özgün işlevini yitiren anıtsal yapıların yeniden kullanımında, mevcut mekân/ mekânların adaptasyon düzeyinin saptanmasında kullanılacak, nesnel verilere ve araştırma yöntemlerine dayalı “Anıtsal Yapıların Kullanım Sürecinde Değerlendirilmesine Yönelik Bir Model” geliştirilmiştir.

Received: 08.04.2014; Final Text: 21.06.2016

Keywords: Monument; reuse; post occupancy evaluation (POE).

A PROPOSED MODEL FOR POST OCCUPANCY EVALUATION OF MONUMENTAL BUILDINGS

The fact of conservation is defined as keeping the cultural values from the past alive and providing the sustainability with the concern of transferring them to the next generations and assuring the cultural heritage. Reuse of the monumental buildings, which are identified as spatial traces of common life experience and handled in the scope of conservation, is important for their preservation and evaluation. Reuse of the monumental buildings forms the basis of sustainability understanding and new function happens to be an input to provide the sustainability of the building. According to the sustainable conservation principles, the adaptation of the monumental buildings to contemporary usages is connected to function-building-environment relationships. The utility is a precondition for providing the habitability and sustainability. This can be supplied by evaluating the occupancy process before the conservation applications and directing the interventions. The most important point in Post

Occupancy Evaluation is determining the level of utility and habitability. In determining utility and habitability level, conserving the physical and spatial characteristics of the monumental building and keeping them alive are aroused as an important input. It is necessary to provide the new function-monumental building adaptation and fulfill the requirements of its new users and new function in an optimum level for the conservation to be sustainable. It is needed to confirm the spatial and functional necessities of the new function and investigate the fulfillment level of the existing spaces in the monumental building for the new requirements and determine the satisfaction degree of the buildings new users for identifying the new function-monumental building adaptation level.

In this context, in the study new conceptual frame is composed by gathering the conservation action and Post Occupancy Evaluation (POE) approach, identified as the comparison between the existing situation and performance standards determined by user requirements, together. In the direction of this conceptual frame, "A Proposed Model for Post Occupancy Evaluation of Monumental Buildings" which depends on the objective data and research methods and can be used for determining the adaptation level of the existing space/spaces in the reuse of the monumental buildings those lost their original function, is evolved.

ESRA YALDIZ; B.Arch, M.Arch, PhD.

Received her bachelor's and master's degrees in architecture from Selçuk University in 2000 and 2004 respectively. Earned her PhD degree in architecture from the same university in 2013. Her research interests include adaptive reuse in monumental buildings and conservation of historic buildings. eyaldiz@konya.edu.tr, mimaresrayaldiz@gmail.com

N. GÜL ASATEKİN; B.Arch, M.Arch, PhD.

Retired professor of architecture. Received her bachelor's degree in architecture from Middle East Technical University (METU). Earned her PhD degree in architectural conservation from the same university. Worked at Department of Restoration at METU and Department of Architecture at Bahçeşehir and Kemerburgaz Universities between 1984 - 2014. Her specialty areas are architectural design, Anatolia traditional houses and conservation theory. gasatekin@hotmail.com